

ISSN 0134 3408

АЗƏРБАЙҶАН

afx

4
1988

А.С.Х.Н.В.

УШАГ ШЕ'Р ИСТӘЈИР...

Ушаг ана нәфәсијлә говушмуш нәркиз, бөнөвшә әтирли ләјләә көнүл нәрир — јатыр. Елә бил охшаманын, назламанын сөз дүзүмүндән гүввәт алып имәкләјир, дил ачыр, јеријир, јујурур... һәјәтдә јашыды ушагларла ојнајанда да о јенә ганадлы сөздән ајрылмыр: ушаг ојунларындакы санамалар, јаз-јај боју чөлдә-дүздә гошулан сөз дүзкүләри, јанылтмачлар, тапмачалар ону чевинләшдирир, зәһнини мөһкөмләшдирир. Бөјүјүб јаша долдугча ушагын мараг данроси артыр. Бу заман ушаг поезијасы көмәјә кәлир.

Мирзә Әләкбәр Сабирин, Аббас Сәһһәтин, Абдулла Шагинн балачалар үчүн јаздыглары ше'рләрин дилләр әзбәри олмасынын сәбәби дә елә будур — ушагын һәр шеји өрнәмәк һөвәсинә, марагына, мә'нәви тәләбләринә чавәб вермәси... Ушагла ушаг олмаг. Мәктәбдә тәдрис олунмасына бахмајараг «Чүчәләрим», «Кечи», «Хоруз», «Кәл, кәл, а јаз күнләри», «Ушаг вә буз» кими көзәл поэтик нүмунәләри ушаглар һәлә мәктәбә кетмәминдән әзбәр билирләр. Елә бил, бу ше'рләр ушаг әсәсинин бојуна бичилиб. Мөвзу вә дил көзәллији ушагы елә чәкир ки, һәмнин ше'рләри әзбәрләмәк үчүн даһа мүүллиим тәләбәрилығына, валидеји ојудуна ертијач галмыр. Инди, чох заман мүүсир ушаг ше'рләриндә бәситлији, сөзчүлүју, мәзмунсузлугу көрәндә истәр-истәмәз дүшүнүр сән; нә јахшы ки, Сабирин, Сәһһәтин, Шагинн балачалар үчүн сид-үрәкдән јаздыглары ше'рләр вар...

Инди биздә ушаг әдәбијатынын, о чүмлөдән, ушаг поезијасынын нәшрини кениш јер верилер, ајрыча «Кәндлик» нәшријаты, бир сыра мөтбуат органлары... һәлә орта мәктәбин ашагы синфләри үчүн бурахылан дәрсликләри де мирик. Бунула белә, сөн илләрдә чәп олунан ушаг ше'рлиринин әксәр гисми кәфијјәт бахымындан гәнаәтбәхш дејилдир. Илк нөвбәдә, о чәһәт наһаһәтлә доғурур ки, ушаг ше'ринә көртәбини бир ахын вардыр. Чохлары ушаг ше'рини асан, учуз бир јол кимн бахырлар. Унудурлар ки, ушаглар үчүн јазмаг даһа чәтиндир. Бир нечә дәфә лис ше'рлә, јоручу, мә'насыз сөз јығыны илә гарнилашан балача охучуну ше'рдән үзү дөнүр. Сөнүк, гурама ше'рләр, гафијәләмиш техник сөз «әмәлијатлары» онула нәтичәләнир ки, валидејиләр өзләри дә јахшы ушаг ше'рини елә чыраг ахтарырлар. Беләдә әдәби мәнсулул бәлүгү илә ғытылығы үз-үзә дајаныр.

Ушаг ше'риндә әсас мәсәләләрдән бири мөвзу вә она мүнәсибәт мәсәләсидир. Бурада да ән'әнәви мөвзулар вардыр: нәнә-баба, дәчәл кечи, куқла, тәнбәз ушаг, вәтән, ана, бағча, күл-чичәк, бөјүә һөрмәг вә с. Мә'лум гәлибдән кәнарә чыхмамаг, дејиләндәри бу вә ја башга шәкилдә тәкрарламаг бәситлијә, јоручулуга апарыб чыхарыр. Бәзи шаирләрин јарадычылығы истисна олмагла, үмүдлуга апарыб чыхарыр. Бәзи шаирләрин јарадычылығы истисна олмагла, үмүдлуга апарыб чыхарыр. Бәзи шаирләрин јарадычылығы истисна олмагла, үмүдлуга апарыб чыхарыр. Бәзи шаирләрин јарадычылығы истисна олмагла, үмүдлуга апарыб чыхарыр. Бәзи шаирләрин јарадычылығы истисна олмагла, үмүдлуга апарыб чыхарыр.

Мәстан Әлијевин «Күнәрли ше'рләр», Илјас Тапдыгын «Нағыллы ағачлар», Иса Исмајылзаданын «Јелләнчөкдә јелләнән күләк», Рафиғ Јусифоглунун «Әтирли дүмәләр» китаблары мурачиәт олунан мөвзуларын алванлығы илә сечилер. Бу китабларда мөвзунун бәдни һәлли дә разылыг доғурур: М. Әлијевин гушлар, И. Тапдыгын ағачлар һаггындакы силсилә ше'рләри кими... Мәсәлән, И. Тапдыгын «Әнчир» ше'риндә балача охучу шаирин тәсвир етдији ағачы тәсәввүр етмәјә чалышыр. Бурада тәсвирә чәлб олунмуш әләмәтләр чох устәдлыгла — балачаны чәлб едән, өјрәдә билән сәдә вә сәмими бир тәрзәдә сәдәләныр. Инанырсан ки, шаир өз охучусу һаггында дүшүнмәклә јанашы, һәм дә ону дүшүндүрүр:

— Јарпагы пәнчә-пәнчә һансы ағачдыр сәнчә. — Шабалыдды, ја палыды! — Тапмадын, ај Салатын. Ахырчачан гулағ ас: Чычәк ачмаз, күл ачмаз башга ағачлар кими, алма кими, нар кими. Мејвәси дүмә-дүмә, Дүмәсинә әл дәјмә. Су вермәсән кал дүшәр. Јарпагынын үстүнә Сары-сары хал дүшәр. Нә заман ки, Јетишәр — Дүмәсинин учундан дамла-дамла бал дүшәр... Пәһраси зәнчир-зәнчир, һәјәтдән евәчәндир. — Ады нәдир бас? — Әнчир.

Көрүндүју кими, ше'рдә тәсвир әјанилији, дејим сәмимилији вә фикир тамлығы үзви вәһдәтәдир. Илјас Тапдыгын диалог шәклиндә гүрүлмуш ашагыдакы ше'ринин поэтик мәрәми да ушагы өјрәтмәндир:

- Атда е'тибар вармы?
- Вар.
- Итдә е'тибар вармы?
- Вар.
- Пишиқдә нечә?
- Демәсән олар?!

Илк бахышда адама елә кәлир ки, бир гәдәр мәзәли тәрзәдә кәдән бу шәһ-бәтдә һәр шеј Јерли-Јериндәдир. Ләкин фикирләшәндә ки, «е'тибар» (әслиндә бу сөз балачалар ујар дејил) сәһбәти ушагла апарылыр, истәр-истәмәз суал-чавәб тәнәсүбүнүн бүтөвлүјүнә вә табилијинә шүбһә ојаныр.

Чох заман ушаг ше'рләриндә балача охучуја чатдырылан информәсија гуру садалама тәрзиндән доған сөнүк тәсвирлә баша чатыр вә мөвзу өз бәднн һәллини тампыр. Беләдә редаксија вә ја нәшријат тәрәфиндән ше'рин дөрд ја-нына долдурулан рәнкбәрәнк шәкил вә иллюстрасијаларын да ушаг көнлүнү әлә алмаға күчү чатмыр. Ја да әлине өз јаш сәвијәсинә ујгун журнал, китаб алан балача, сәдәчә олараг, јалныз шәкилләрә бахыр — тамашачы олур, охучуја чеврилә билмир. Тәсвир олунан әшја вә ја һадисә һисса-һисса, ушагын гә-бул едә билчәји тутумда, ардычыл поэтик чизкиләрә тағдим едилдиндә исә бәднн мәнзәрә чәлбедичи олур. Рафиғ Јусифоглунун «Коға» ше'ри бу бахым-дан марағлыдыр. Бурада коғанын гурулушу, ондан нә мәгсәдлә истифадә олун-масы јашча бөјүк ушагла кичик ушагын сәмими сәһбәти әсасында ајдынлашыр:

- Коғаја бах, коғаја.
- Елә бил ки, чәлиқди.
- Ким мәнә көмәк етсә
- Пај бөләндә шәриқди.
- Көтүр коғаны әлә.
- Бага кедәк, ај Елчин.
- Коға нәјә көрәндир?
- Будагы әјмәк үчүн.
- Нијә әјк будагы?
- Инди бахыб көрәрсән.
- Мән будагы әјрәм.
- Сән киләнар дәрәрсән.

Лөвһә эпизодик олса да, јадда галан вә өјрәдәндир. Ше'ри охујан ушаг коғаны көрә билмир, үстәлик бурадакы тај-тушларына гошулуб киләнар дәрмәк һәвәсинә дә дүшүр.

Әфлатун Чәфәрли дә «Чаты» ше'риндә ушагы өјрәтмәјә чалышыр. Анчаг нәји вә нечә?

- Чатыја бах, ај нәнә,
- Јох, ај ғызым, иланды.
- Бир көр нечә сүрүнүр.
- Кола нә тез доланды,
- Кәл кедиб ачаг ону.
- Јох, адамы чаланды.

Бу чүр «информәсија» кимә ләзымдыр?

Ашагыдакы нүмунәнин мүүллифи исә нә демәк истәдијини јәгин ки, һеч өзү дә билмир:

- Атам дејир ки,
- Бу ағ шаныдыр.
- Бах, бу киләлар
- Ону таныдыр.
- Ај ата, буну
- Рәнки ағ дејил.
- Бәс нијә һамы
- Она ағ дејир?
- (Мобил Гулузадә)

Ше'рдә һаггында сәһбәт кәдән «Ағ шаны» әјаниләшмәмишдир. Ләтин Вә-лизадәнин «Күнәбахан» ше'риндәки азалашы ушагын нәнәсинә вердији суал да онун јаш сәвијәсинә вә мүнәкимә даирәсинә ујгун дејилдир. һеч чүр инанмаг олмур ки, балача ушаг десин:

- Нәнә, ај нәнә,
- Күнәбахан бәс нијә
- Һәмнишә јерә бахыр?
- Јохса инсан тәк о да
- Фикир чәкир, дарыхыр?

Нәнә-нәвә мүнәсибәтләриндә, ана-бала диалогларында марағлы, поэтик мә-тамлар аз олмур, һәмнин мәғамлары ше'рә кәтирмәк, онлары мұхтәлиф мөвзу-ларын бәднн һәллиндә поэтик детал кими габарыг сәмәрәлидир. Бу шәртлә ки, табилик вә сәмимијјәт унудулмасын. Нәвәсинә исти (шаирин табиринчә

«күнәш гәдәр Јандырычы») көкә вериб онун әлини Јандыран нәнәнин «диггәт сиз гаҗыкешлиги»ни ше'рә кәтирән Фәтәли Саһиб нә демәк истәјир?

Нәнәси шән Күнаја
Исти бир көкә верди.
Күнај севинч ичиднә
Нәнәјә «саг ол» деди.
Јанды Күнајын әли.
Бу нә од, атәш иди?
Елә бил исти көкә
Балача күнәш иди...
(«Көјәрчин», 1986-чы ил, № 11).

Од, атәш сәвијјәсиндә истилијә малик олан көкәни һансы нәнә сојудуб, һәнирини алмамыш өз нәнәсинә верәр?

Мәммәд Алимин «Охујан гаҗылар» («Көңчлик», 1985), Шәһин Сәрдароғлунун «Мавикәзлу улдулар» («Көңчлик», 1986), Әлиһасән Ширванлынын «Ана тимсаһын икдиллији» («Көңчлик», 1984), Адил Ширинин «Аг күлләр, аг чичәк ләр» («Көңчлик», 1987) китабларындакы ше'рләрнин дә башлыча гусуру әјанилидән узагылыдыр. Умуми сөзчүлүә мејл, тәләскәнлик, бир чох һалларда һәдсиз узунчулуг бу китабларын үмуми сәчијјәсидир. Адлары чәкилан мүәллифләр садә Јазмагла примитив Јазмагы гаҗышдырырлар. Китаблардакы ше'рләр һамысы бири-биринин сөнүк давамы кими көрүнүр. Санки һамысы бир гәлибдән — редактәдән чыхыб. Ш. Сәрдароғлунун «Гарангуш» ше'риндән ушаг һансы бәдни дујуму, естетик һәззи ала биләр:

Ејванларын чийиндә (?)
Чох кәзиб доланды гуш.
Бир дәрјаз дәстәјиндә
Јува гурду гарангуш.

Әлбәттә, ушаг һеч вахт «Гушлар, гушлар, а гушлар, Гарангушлар а гушлар...» мисралары илә башлајан мөшһүр ше'ри гојуб белә зәиф «Гарангуш» ше'рини охумаз. Ејни сөзләр Мәммәд Алимин ушаг ше'рлеринә дә аидир. Мәсәлән, онун «Сәмәни» ше'ринә диггәт Јетирин:

Сәмәнијәм, сәмәни,
Буғдадан көјәрт мәни.
Бошгаба кәтирәрәм
Евинизә чәмәни.
Баһардан мүждә вериб
Севиндирәрәм сәни.

Елә бурадача мөшһүр мисралары хатырлајырсаң:

Сәмәни, ај сәмәни,
Илдә көјәрдәрәм сәни...

Әлиһасән Ширванлынын:

Мәним гәшәнк пишијим.
Түкү ипәк пишијим.
Әт дә верәрәм сәнә.
Сүд дә верәрәм сәнә.

— мисраларыны охујан кими Аббас Сәһһәтин бүтүн ушагларын әзбәр билдији «Чүчәларим» ше'ри јада дүшүр.

Вә'зән ушаглар үчүн Јазылмыш ше'рләрдә сәрһәдди мүәјјәнләшдирмәк олмур — бу ше'рләр бөјүкләр үчүн нәзәрдә тутулуб, Јохса ушаглар үчүн? Бир гәдәр дә дөгич десәк, һәммин ше'рләр ушаг ше'ри кими ушаглары, бөјүк ше'ри кими дә бөјүкләри тә'мин етмир.

Бошир Кәсәрлинин «Пионер» журналындакы «Ана торпаг» (1985-чи ил, № 6) ше'ри тапданмыш ифадә вә садаламаларла, гуру шүарчылыгга мөвзуну учузлашдырыр. Һансы бир ушагыңса бу Јазыја һәвәс кәстәрәчәјинә инанмағ олмур:

Бир анадыр ана торпаг,
Онда олан гүдрәтә бах.
Нисан кими үзә күдүр
Һәр бир будаг, һәр бир Јарпаг.
Күндән-күнә чичәкләнир
Торпагымыз башдан-баша.
Азәрбајҗан, ана јурдум,
Башын үстдә далгаланир
Бајрагымыз гоша-гоша.

Өзү дә бу типли ше'ри тәкчә Б. Кәсәрли Јазсајды, бәлкә дә ондан данышмаға дәјмәзди. Иш бурасындадыр ки, вәтән, торпаг, ана, бајраг һаггында Јазылмыш бу чүр сөзчүлүкә долу, сахта пафослу ше'рләр ушаг мөтбуатында истәһилән гәдәрди. Ашагы синифләрдә тәдрис олунаң «Ана дили» китабларында дә вәзијјәт беләдир. Бу она көрә чидди нараһатлыг доғурур ки, ашагы дәрки ушаг әдәбијјатыны тәмсил едир. М. Сејидзаде, З. Чаббарзаде, И. Солләр ушаг ше'ринин Јахшы өрнәкләри исе дәрсликләрә чох чәтинликлә јол тапа билир. Сон илләрин ушаг әдәбијјатындакы бир сыра уғурлу нүмунәләрин (Т. Елчин, И. Тапдыг, М. Әлијев вә башгаларынын ше'рлеринини) мүвафиг дәрсликләрдә надир һалларда верилмәси анчаг тәвччүб вә тәәссүф доғурур. Һал-һалымшы дәрсликләр даим Јениләшдирилир.

Муасир ушаг ше'рлериндә нараһатлыг доғуран чәһәтләрдән бири дә ләконикијин, Јыгчамлыгын зәифлијидир. Мушаһидә кәстәрир ки, инди биздә ушаг ше'рләри орта һесабла ијриме мисрадан аз дејил, һәтта бәзи һалларда гырх-әлли мисрајадәк узаныр. Әдәбијјатымыздакы классик ушаг ше'рләри исе он беш-он алты мисрадан артыг олмур. Конкретлији, Јыгчамлыгы севән ушаг јаддашы чохсајлы мисра Јүкүнә таблаја билмир, узун ше'р ону јорур. Тәкчә бир факты хатырлатмағ лазымдыр ки, фольклордакы ушаг нағылларынын да һамысы Јыгчамдыр, гысадыр. Белә олан тәрздә ушаг ше'рлериндә вә мәнзум әјјәнләшдирмәк чәтиндир. Фәриде Әлијәрбәли, Јусиф Һәсәнбәј, Шәкәр Асҗадан, Әли Вәкил, Мир Сабир, Зивәр Ағајева, Гәшәм Исәзаде вә башгаларынын Јаздыглары узун ше'рләри Јәгин ки, ушаглар арасында охујанлар аздыр. Гәдејилыр: «Әкил-Бәкил» шаир Гәшәм Исәзадәнин узун мүддәтли ахтарышларынын бәһрәсидир». Бәри башдан ону демәк лазымдыр ки, китабда күчлу патетика вар. Нағыл-поеманын дил вә услубу ушаг үчүн елә дә анлашыглы дејилдир. сүжет хәттиндә ардычылыг көзләнилмир, ричәт вә һашијәләр гондарма олмагла Јанашы, балача охучунун јаш сәвијјәсинә дә уғун кәлмир. Фәерин он үч јашлы гәһрәманы өзүкү тәгдим едәркән дедикләри инандырычы сәсләнмир:

Адым Әкилдир мәним,
Фамилимсә Бәкилдир.
«Дәдә-Горғуд»дан галыб,
Достум, буну дә билдин!

Елдар Бахышын ушаг ше'рлериндә марағлы мөзијјәтләр чохдыр: һаһрчаваблыг, ушаг дүнјасына мәхсус инчә јумор, мээәлилик вә с. Ше'рларин әкәсријјәтиндә поетик камиллик дујулур, форма нә мөзәмун ахтарышлары рәһиранддыр. Ләкин Е. Бахышын ушаг ше'рлериндә дә Јыгчамлыг аздыр, тәсвир-тәрәннүм объектинин поетик ифадәсини ләконикләшдирмәјә еһтијаж вар. Шаирин «Әлифба» нағылы силсиләси ушагларын марағ дәирәси илә Јахшы сәсләшир. Бурада һәрфә ајрыча ше'р һәср едилмишдир. Ше'рдә ишләнән бүтүн сөзләри баш һәрфи һәммин һәрфдән ибарәтдир. Мәсәлән, «А» һәрфи һаггындакы ше'р беләдир:

Анасы Арзуја алма алды.
Арзу алмалары арады.
Алмаларын арасында
Алыны ахтарды.
Арзу алманын алыны
Ахтара-ахтара агламсынды:
— Ана, ал алма алмамысың?
— Алмышам.
Анасы ал алманы ајырды
Арзуја атды.
Арзу ал алманы ашырды.
Агламады.

(Е. Бахыш. Гара илә Гарачанын нағылы. «Көңчлик», 1986).

Мөзәмун гәлиби вә ајры-ајры ифадәләр Јахшы сечилмишдир. Әкәр гафијә системи дә Јарадылсајды, ше'р даһа тутумлу оларды. Ахы, ше'ри Јадда сахламағ, әзбәрләмәк үчүн гафијәнин мүәјјән ролу вардыр. Умумијјәтлә, ушаг ше'риндә долгун вә аһәндәр гафијәләр, ајдын, сәлис ифадәләр, бир сөзлә, дил көзәллији чидди әһәмијјәтә маликдир. Чүнки ше'р ушаға тәкчә тәсвир-тәрәннүм етдији әшја вә һадисәни Јох, һәм дә ана дилини, онун иччәликләрини, чохмәналы чаларларыны ејрәтмәлидир. Одур ки, балачалар үчүн Јазылмыш ше'рләрдә ајдынлыгга, ахычылыгга хүсуси диггәт Јетирилмишдир. Сөзүн дәвзүмү, аһәнкә бир-бирини изләмәси һәр мисрада көзләнилмәлидир. Мәсәлән, ашагыдакы парчанын поетик уғуру сечилмиш сөз вә ифадәләрин Јеринә дүшмәси, бир-бирини инчә шәкилдә тамамламасы илә бағдыдыр:

От битәр, олса јағмыр.
Нә вахтды јағмыр, јағмыр.
Бирчә ағач да сән әк,
Су дашды сәнк-сәнәк.

(Рафиг Јусифоглу)

Бурада чинаслар вә тәкрирләр мисраларын (биринчиси ушаглар үчүн уяр олмаса да) ахычылығыны күчләндирип, Мүхәтәлиф мәгамларда сөз ојнатма сыйдан, Јаңылтамач әләмәтләриндән истифада едилмәси һәм ше'рин бәдин-еми синал чаларларыны артырып, һәм дә ушағын данышығыны зәнкннләшдирип, дилини чевикләшдирип, јүрәкләшдирип. Белә бәдин-үслуби кејфијәтләр зәһни инкишафа да тәсирсиз галмыр, ушаг охшар сөzlәри, бир-биринә бәнзәјән ифа дәләри фәргләндирмәк үчүн дүшүнүр:

— Сәнә алыммы
Базардан алма?
— Бағчамызда вар,
Базардан алма!
(Тејмур Елчин)

Кәлди тәзә ај,
О һәдир, ај, ај,
Кәјдә ораг вар?
— Бу ки Ајдыр, Ај.
(Тофиг Маһмуд)

А хала, хала,
Халлы гојунун
Халлы баласы
Кирди халхала.
(Аләмзар Әлизадә)

Бурадакы мәзmun да ушаг үчүн марағлыдыр, сәс әһәнкнндән, аллитерасија дан доған һәзинлик дә.

Охшар сәсләрин-сөzlәрин сыраланмасы һесабына јаранан јаңылтамач тип ли ше'рләр дә ушагларын һазырчаваблыға, зәһни зирәклијә јијәләnmәси нә көмән едир. Т. Елчин, И. Тапдыг, Т. Маһмуд, М. Әлијев, И. Ис мајлызадә, Аләмзар Әлизадә, Е. Вахшы вә башгалары ушаг ше'ринин бу нәз канындан угурла истифада едирләр. Лакин бә'зән һәдсиз ифрата варылып бу буна көрә дә формал чәһәт үстүнлүк газаныр — ше'р боју сәс әһәнки изләни ляр, мисраларарасы әләгә исә унудулур; тәгдим олунан бәдин материалда сә мантик бағлылығы мүәјјәнләшдирмәк чәтинләшир:

Будаг будағы әјди.
Будагда һејва дәјди.
Бир сөз дедим достума,
Јамаһ хәтринә дәјди.
(Тофиг Маһмуд)

Сәнәм сәһәнки
суда сындырды.
Сәнубәр сәһнәдә
сүздү-сындырды.
(Илјас Тапдыг)

Дилә чәтин Јатан сөз вә ифадәләри, рәсми ибарәләри ше'рә кәтирмәк, дә гинг олмајан мүгајисә вә бәнзәтмәләр ишләтмәк ушаг дүшүнчә вә данышыг тәр зинә нәбәләдликдән ирәли кәлир. Мәсәлән, Адил Ширин јазыр:

Балача гызды
Балача Ајдан.
Горхусу Јохду
Јағышдан, чајдан.

Бурадакы «балача» сөзүнүн бири артыгдыр. «Јағышдан, чајдан» мисрасы исә ән јахшы һалда белә олмалыдыр: Јағышдан, судан. «Ајдан»а гајфијә олсун дејә, мүәллиф «чајдан» сөзүнү ишләдир, бу да јеринә дүшмүр. Бу чүр дил хә талары, үслуб низамсызлығы онун башга ше'рләриндә дә бол-болдур. «Елек- трик гатары» ше'риндә гатар белә тәсвир олунур:

Полад релсләр алыбдыр
Гатары голу үстә!
Нәһәјәтсиз дүзәндләр
Узаныр јолу үстә...
Таггылдајыр арамла,
Елә бил лајла чалыр.
Јасты-Јасты вагонлар

Узандыгча алчалыр.

Демәлијик ки, «нәһәјәтсиз» сөзу ушаг дилинә Јаддыр, «узандыгча алчалаг вагон» ифадәсини исә нәһәнки ушаг, һеч бәјүк дә баша дүшә билмир. Мир Сабирин ашагыдакы ше'ринин «кәлә-кәтүрүнү» адламаг — ону оху јуб бәјәнмәк үчүн кәрәк Азәрбајчан дилинә лагејд оласаг:

Гушларын димдикләри
Көрүр ики чүрә иш
Онлар дәчәл гушлара
Бәм ағыздыр, һәм дә диш.

(«Көјәрин», 1984, № 12)

Шәкәр Аслан дејәндә ки:

Көјдән јерә
Нахыш-нахыш
Бирдән-јағыр
Јағды — Јағыш.

(«Пионер», 1986, № 11).

тәвчүбләнирсән; бирдән-бирә нахыш-нахыш Јаған Јағыш нечә олур? Јахуд:

Шафтальны будағы
Әјиб јерә чатырды—

не демәкдир? Устүндәки мейвәнин ағырлығындан әјилиб јерә-чатан будағы бе- ламы тәсвир едәјәрләр?

Мә'лумдур ки, балачалара һәср олунмуш ше'рләрдә тез-тез ушаг адлары чәкилир. Мүәллифләр бәјәндикләри, истәкләринчә олан адлары даһа чох хатыр- лајыр, онларын јајылмасына чалышырлар. Бу, үмумилнндә көтүрәндә пис де- јидилдир. Бир шәртлә ки, адлар зөвгәлә сечилсин, гондармачылыгдан, бајагылыг- дан узак олсун. Турал, Күнел, Күнәр, Нәркиз, Елчин, Анар, Вугар вә башга бу кими адлар ушаг ше'рләриндә јахшы сәсләнир. Бунулла белә, бир сыра «је- нә» адлара да тәсадүф олунур ки, онлар һәм сәсләнмә бахымындан, һәм дә мәнәсына көрә угурсуз тәсир бағышлајыр. Даһа доғрусу, ше'рин мүәллифи тәрәфиндән «гурашдырылмышдыр: Анар, Күлтәм, Тунчәл, Чейһунә вә с.

Нижә ушаг ше'риндә лирика јохдур? Нә гәдәр рәндәни, мишары, трактору, ламбыгы, нефти нәзмә чәкиб ушагы лирик дүјүрдән, бәдин һөздән мәрһум елә- мәк олар? Ахы, «Рәндә» ше'рини охујан ушаг о вахта гәдәр даһа камил ше'р нүмунәләри илә — лајла, охшама кими орижинал өрнәкләрлә, өзү дә мәһз ли- рик үнеурләрлә зәнкнн өрнәкләрлә таныш олуп, онлардан руһан гидаланыб. Бурада сәһбәт рәндә вә ја трактора ше'р јазмағын ләзымсызлығындан кетмир, ондан кедир ки, белә ше'рләр күтләви шәкилдә јазылып, өзү дә бәјүк әксәријә- јәтиндә бәдиликдән әсәр-әләмәт олмур. Отузунчу, әллинчи вә ја сәксәнннчи илләрин бу типли ше'рләри арасында кејфијәт дәјишиклији јох дәрәчәсиндәдир. Чох күман ки, сырави тәсвирчилик әсири олмаг, дидактик мөвгәјиндә дајанараг илләр узуну бир нөгтәјә дөјмәк ән'әнәси әсл ушаг ше'рләринин ортага чыхма- сына хејли манечилик тәрәдир. Анчаг, кәлин, етираф едәк: ушаглар да лирика- ны севириләр, онларын да өзләринә көрә дүјүб-дүшүнмәк, бәдин-естетик зөвт аймаг габилијәтләри вардыр. Бәјәм ушаг вахты һәр биримиз күссеси бир һәвәс- лә сөјләмдиркими:

Ај һавада учан дурна,
Бизи гојуб гачан дурна,
Кет, хош кәлдин, сәфа кәлдин,
Кәләчәксән һачан, дурна?!

Бу чүр лирикаја ушаг ше'риндә бәјүк еһтијач дүјүлур. Һаны, индики ушаг ше'р китабларында белә көз охшајан, көнүл тәрәдән ше'рләр? Јусиф һәсән- бај ушағын лирик дүјүләрәни дилләндирмәкни зәрурилијини дүјүр вә бу исти- гамәтдә ахтарышлар апарыр, тәссүс ки, бу ше'рләрдәки лирик мәгамларда примитивлик һөкм сүрүр, дејим сәрастлығы вә мәзmun орижиналдыгы нәзәрә чарпыр.

Илин фәсилләри һаггында јазылмыш бу сөнүк мисралар ушаға ше'рин вә шаирин көмәји олмадан да јахшы бәлли олан сырави мә'луматлардыр:

Илин гар фәсли гышдыр,
Илин күл фәсли баһар,
Пајызда көј курлајыр,
Јағыр күчлү јағшылар,
Јаз кәләндә јам-јашыл кејинир
чәмән,
чајыр,
Баһарсыз,

Јазсыз,
гышсыз

Пајызсыз ил олмајыр.

(Ј. Гасанбәј «Чәмән күдләри». «Кәпчлик», 1987).

Бә'зән белә дејирләр: «Индики ушаг отуз ил, әлли ил бундан габағын ушағы дејил, о, елми-техники тәрәггиниң пайлијјәтләри илә гүррәләнән бир дөврүн ушағыдыр. Одур ки, индинин ушаг ше'риндә дә дөврүн бу аб-һавасы ду-Јулмалыдыр... Бурада мүәјјән һәгигәт олса да, әлли ил бундан әввәлки ушагла өлли ил бундан сонрақы ушағы бирләшдирән башлыча бир чәһәт унудулмушдур. Ушаг елә һәмишә ушагдыр. «Ушаг вә буз», «Хоруз», «Кечн», «Јаз күнләри» кими ше'рләр дә әлли ил бундан әввәл дә, әлли ил бундан сонра да ушаг көн-лүнүн истәјинчәди вә әсас мәсәлә дә елә будур.

Көнлү лајла сығаллы, охшама бәзәкли, нағыл нахышлы ушаг сөз сеһрини — сөз меһрини һәмишә көзләјир. О, елә ше'рин Јолуну көзләјир ки, о ше'р ушаг гәлбини елә алмағы, ону овундурмағы бачарсын. Елә бир ше'р ки, уша-ғын дилини дә, көнлүнү дә, Јолуну да ача билсин. Ушаг белә ше'р истәјир...

ШАҢНАБАД